

Кулекова Ч.Б.

окутуучу, PhD докторант

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

Chinana@mail.ru

Долонова Э.А.

окутуучу

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

Dolonova2011@mail.ru

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ЧАКАН ЖАНА ОРТО БИЗНЕСТИН АТАНДАШТЫККА ЖӨНДӨМДҮҮЛҮГҮН ЖОГОРЛАТУУ ФАКТОРУ КАТАРЫ ИШМЕРДИКТИ САНАРИПТЕШТИРҮҮ

Аннотация. Заманбап дүйнөлүк жана улуттук экономиканын парадигмасы бизнес-процесстерди, башкаруу моделдерин жана кызыкдар тараптар менен өз ара аракеттенүүнү трансформациялоонун прима фактору катары мүнөздөлгөндүгүнө байланыштуу, макалада Кыргыз Республикасындагы чакан жана орто бизнестин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатууда санариптештирүүнүн ролу каралат. Санариптик трансформациянын негизги багыттары, анын кичи жана орто бизнестин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнө тийгизген таасири, ошондой эле орун алган тоскоолдуктар жана перспективалар талдоого алынган. Санариптештирүү процесси глобалдык атаандаштык шартында чакан жана орто бизнестин түзүмүндөгү ишканалардын туруктуулугун жана натыйжалуулугун жогорулатуунун стратегиялык фактору болуп саналат деген тыянак чыгарылды.

Негизги сөздөр: санариптештирүү, интеграция, трансформация, чакан жана орто бизнес, атаандаштыкка жөндөмдүүлүк, санариптик экономика, санариптик технологиялар, бизнес процесстер, Кыргыз Республикасы.

Кулекова Ч.Б.

PhD, преподаватель

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

Долонова Э.А.

преподаватель

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Аннотация. В связи с тем, что парадигма современной мировой и национальной экономики характеризуется как прима-фактор трансформации бизнес-процессов, моделей

управления и взаимодействия со стейкхолдерами, в статье рассматривается роль цифровизации в повышении конкурентоспособности малого и среднего бизнеса в Кыргызской Республике. Анализируются ключевые направления цифровой трансформации, ее влияние на конкурентоспособность предприятий малого и среднего бизнеса, а также существующие барьеры и перспективы. Сделан вывод о том, что процесс цифровизации является стратегическим фактором повышения устойчивости и эффективности функционирования предприятий в структуре малого и среднего бизнеса в условиях глобальной конкуренции.

Ключевые слова: Цифровизация, интеграция, трансформация, малый и средний бизнес, конкурентоспособность, цифровая экономика, цифровые технологии, бизнес-процессы, Кыргызская Республика.

Kulekova Ch.B.

Ph.D, teacher

Kyrgyz state university named after I. Arabaev

Bishkek c.

Dolonova E.A.

teacher

Kyrgyz state university named after I. Arabaev

Bishkek c.

DIGITALIZATION OF ENTREPRENEURSHIP AS A FACTOR IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF SMALL AND MEDIUM BUSINESSES IN THE KYRGYZ REPUBLIC

Annotation. Due to the fact that the paradigm of the modern global and national economy is characterized as a prima factor in the transformation of business processes, management models and interaction with stakeholders, the article examines the role of digitalization in increasing the competitiveness of small and medium businesses in the Kyrgyz Republic. The key areas of digital transformation, its impact on the competitiveness of small and medium businesses, as well as existing barriers and prospects are analyzed. It is concluded that the digitalization process is a strategic factor in increasing the sustainability and efficiency of enterprises in the structure of small and medium businesses in the context of global competition.

Key words: Digitalization, integration, transformation, small and medium business, competitiveness, digital economy, digital technologies, business processes, Kyrgyz Republic.

Заманбап экономика бизнес-процесстерди, башкаруу моделдерин жана керектөөчүлөр менен өз ара аракеттенүүнү трансформациялоонун негизги фактору болуп жаткан санариптик технологиялардын тездетилген интеграциясы менен мүнөздөлөт.

Ааламдашуу жана санариптик технологияларды тездетилген өнүктүрүү шарттарында ишканалардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү алардын санариптик жетилгендик деңгээлинен түздөн-түз көз каранды.

Социалдык-экономикалык системанын эң маанилүү элементи болгон чакан жана орто бизнес (ЧОИ) бул кайра түзүүлөрдүн чордону болуп саналат. Чакан жана орто бизнес ИДПны жана иш менен камсыз кылууну түзүүдө алдыңкы орунду ээлеген Кыргыз Республикасы үчүн санариптештирүү экономикалык ишмердүүлүктүн натыйжалуулугун жогорулатуунун куралы гана эмес, жаңы рынокторго чыгуу фактору болуп калууда.

Изилдөөнүн актуалдуулугу санариптештирүү чакан жана орто ишканаларга транзакциялык чыгымдарды кыскартууга, процесстерди оптималдаштырууга, сатуу каналдарын кеңейтүүгө жана атаандаштык артыкчылыктарды жогорулатууга мүмкүндүк бергендигине байланыштуу. Ошол эле учурда тоскоолдуктар бар: чектелген ресурстар, санариптик теңсиздик, компетенттүүлүктүн жетишсиз деңгээли жана коркунучтардын көбөйүшү. Мунун баары ишкердикти санариптештирүүнү изилдөөнү теориялык жактан да, практикалык жактан да маанилүү кылат.

«Санариптештирүү» түшүнүгү 20-кылымдын аягы – 21-кылымдын башында санариптик технологиялар экономиканын өнүгүү багыттарын аныктай баштаганда кеңири тараган. Илимий адабияттарда санариптештирүү кошумча наркты түзүү жана социалдык-экономикалык процесстерди оптималдаштыруу үчүн санариптик технологияларды киргизүү жана колдонуу процесси катары каралат [4, 156].

Чет элдик изилдөөчүлөрдүн эмгектеринде (Tapscott, 1996; Brynjolfsson, McAfee, 2014) санариптик экономика маалыматтарды жана санариптик технологияларды колдонууга негизделген экономикалык ишти уюштуруунун жаңы формасы катары аныкталган. Заманбап окумуштуулар (Аганбегян, 2020; Абдикеев, 2019) санариптештирүүнүн институционалдык жана башкаруучулук аспектилерине басым жасап, аны бизнестин натыйжалуулугун жогорулатуунун стратегиялык ресурсу катары карашат. Теориялык көз караштан алганда, ишкердикти санариптештирүү – бул ишканалардын бизнес-процесстерине санариптик технологияларды (онлайн соода, булут кызматтары, автоматташтыруу, жасалма интеллект, чоң маалыматтар) киргизүү жана интеграциялоо процесси: салттуу өз ара аракеттенүү каналдарынан санариптик платформаларга өтүү, чоң маалыматтарды колдонуу, керектөөчүлөрдүн суроо-талаптарын болжолдоо үчүн, ошондой эле булуттук технологияларды оптималдаштыруу.

Дүйнөлүк банк жана OECD изилдөөлөрүнө ылайык, санариптик трансформация төмөнкүлөргө өбөлгө түзөт: бизнес процесстерин оптималдаштыруу; транзакциялык чыгымдарды кыскартуу; кардарларды тейлөөнүн сапатын жана ылдамдыгын жогорулатуу; рынок мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү [1, 98].

Ошентип, санариптештирүү Кыргыз Республикасында чакан жана орто бизнестин модернизациялоонун системалуу фактору болуп саналат.

Биринчиден, санариптештирүү чакан жана орто бизнестин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуунун негизги факторлорунун бири болуп саналат.

Бизнестин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү анын ресурстарды эффективдүү пайдалануу, рыноктун өзгөрүшүнө ыңгайлашуу жана керектөөчүлөргө атаандаштарынан ашып түшкөн бааны сунуштоо жөндөмдүүлүгү менен аныкталат.

Санариптештирүү бизнес процессине бир нече багытта таасир этет (таблица 1):

Таблица 1. Санариптештирүү процессинин бизнеске тийгизген таасиринин факторлору

Фактор	Бизнеске таасири
Процессти оптималдаштыруу	транзакция чыгымдарын азайтуу, натыйжалуулугун жогорулатуу: санариптик платформалар
E-commerce	Соода рынокторун кеңейтүү: онлайн соода, социалдык тармактар, базарлар

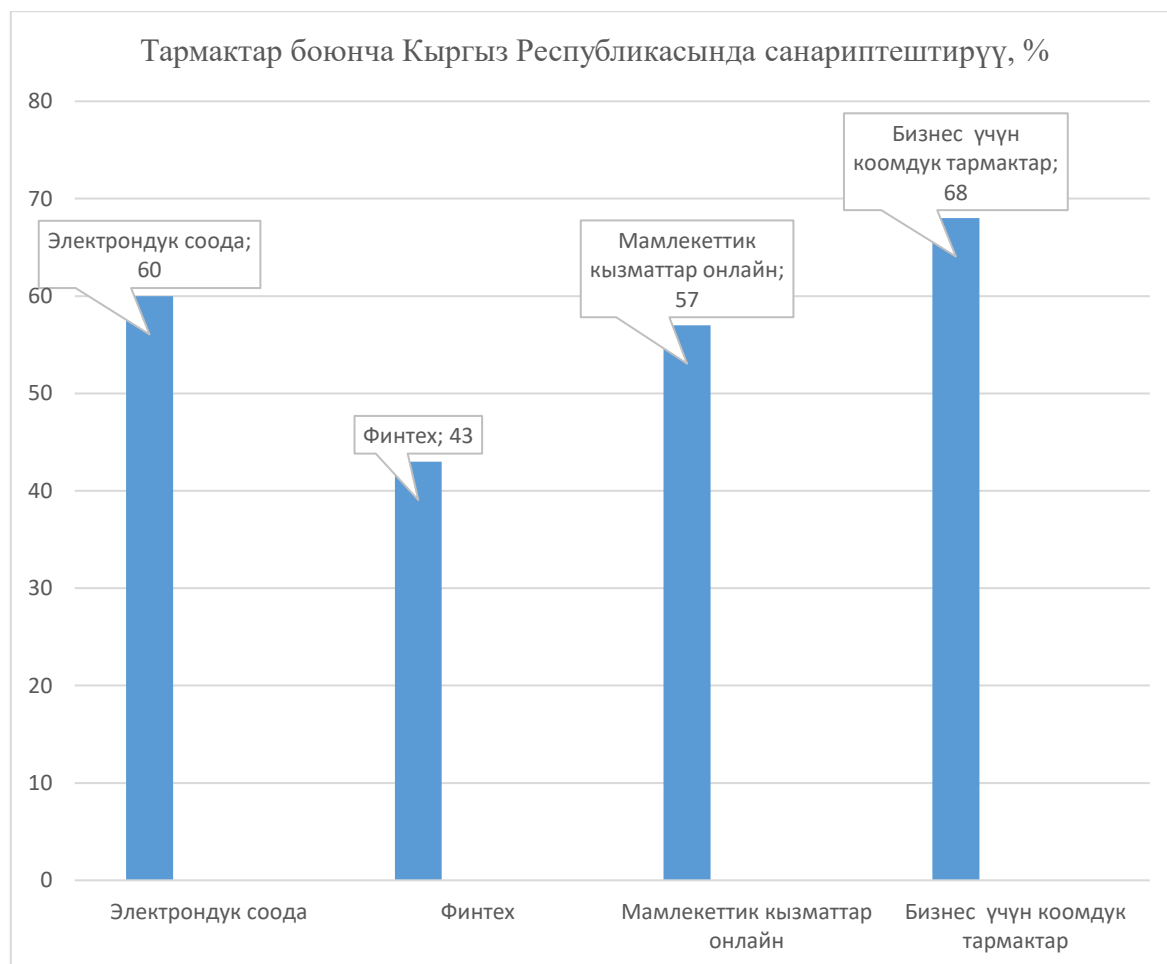
Автоматташтыруу	Бизнес процесстерин автоматташтыруунун өндүрүмдүүлүгүн жогорулатуу, маалыматтык системаларды киргизүү
Digital Marketing	Кардар базасын көбөйтүү

(авторлор тарабынан иштелип чыккан)

Санариптик технологияларды системалуу колдонуу атаандаштык артыкчылыктарды жаратат жана бизнес секторунун туруктуу өнүгүшүнө өбөлгө түзөт.

Азыркы этапта эл аралык элчеелер (ITU/IDI, БУУе-qov) финтех жана мобилдик төлөмдөрдү санариптештирүү жаатында байкаларлык прогрессти көрсөтүү: мобилдик/мультисервистүү экосистема (электрондук капчыктар, QR-төлөмдөр, байланыш карталары) чакан жана орто бизнестин керектөөчүлөрү үчүн кеңири таралган практика болуп калды [2, 156].

Ошентип, Кыргыз Республикасында тигил же бул деңгээлде санариптештирүү тигил же бул даражада экономиканын бардык чөйрөлөрүнө кирип кетти (1-сүрөт).

1-сүрөт, Кыргыз Республикасын экономика тармактары боюнча санариптештирүү

(Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин маалыматтарынын негизинде авторлор тарабынан иштелип чыккан) [5, 198]

Оң натыйжаларга карабастан, Кыргыз Республикасындагы санариптештирүү процесси бир катар кыйынчылыктарга жана чектөөлөргө дуушар болууда:

- аймактарда санариптик инфраструктуранын жетишсиздиги;
- санариптик ажырым – ишканалардын ортосундагы технологияга жана санариптик инфраструктурага жетүүдө айырмачылыктар;
- IT тармагында квалификациялуу кадрлардын жетишсиздиги;
- ишкерлердин жана алардын кызматкерлеринин компетенттүүлүгүнүн төмөн деңгээли;
- онлайн транзакцияларга ишенимдин төмөн деңгээли;
- Киберкоркунучтар - санариптештирүүнүн өсүшү кибер чабуулдардын, маалыматтардын агып кетүү жана алдамчылык тобокелдиктерин жогорулатат [3].

Изилдөө чакан жана орто бизнести ийгиликтүү санариптештирүү системалуу мамилени талап кылары аныкталган. Белгиленген тенденциялар жана көйгөйлөр санариптик чечимдерди ишке ашыруу үчүн структураланган механизмдин зарылдыгын көрсөтүп турат.

Ушуга байланыштуу, биздин оюбузча, мындан ары санариптештирүү үчүн заманбап тенденцияларды, Кыргыз Республикасынын экономикасынын өзгөчөлүктөрүн жана практикалык колдонуу мүмкүнчүлүктөрүн эске алган санариптик трансформациялоо планына таянуу максатка ылайыктуу (2-таблица).

Бул план 6 айга иштелип чыккан жана Кыргыз Республикасындагы чакан жана орто бизнести санариптештирүүгө багытталган, этаптарды, максаттарды, KPI жана болжолдуу инвестицияларды камтыйт.

2-таблица. Кыргыз Республикасында чакан жана орто бизнести санариптештирүүнүн кыска мөөнөттүү планы

таптар	Максаттар	KPI	Инвестициялар, сом, миң)
1. Даярдоо (0-1 ай)	Бизнес-процесстердин аудити, тоскоолдуктарды аныктоо, санариптештирүү үчүн жооптуу адамды дайындоо	Санариптик жетилүү боюнча отчет; Тандалган приоритеттүү аймактар	≈ 43,9–87,8 (окутуу, кеңеш берүү)
2. Негизги санариптештирүү (1-2 ай)	Булуттагы эсепке алуу, электрондук төлөмдөр, карталар жана кызматтар боюнча каттоо	транзакциялардын 80%; 100% - кардарлар тарабынан накталай эмес түрдө төлөө мүмкүнчүлүгү	≈ 0,87–4,39/ай (кызматтар)
3. Онлайн жарнамалар (2-3 ай)	Вебсайт/десант баракчасын түзүү, социалдык тармактар, жарнамаларды ишке киргизүү	Онлайн тиркемелерде 20% өсүш; Жумасына ≥ 2 басылма	≈ 87,8–131,7 (вебсайт, маркетинг)
4. CRM жана автоматташтыруу (3-4 ай)	CRM ишке ашыруу, мессенджерлер менен интеграция, аналитика.	CRMде кардарлардын 90%; кеминде 2 процессти автоматташтыруу	≈ 0,44–1,75/ай (CRM)

5. Кадрларды даярдоо (4-5 ай)	CRM төлөмдөрү, коопсуздук боюнча тренингдер; санариптик чемпионду дайындоо	кызматкерлердин 100% окутулган; 30% азыраак бухгалтердик каталар	≈ 2,63–4,39 (окутуу)
6. Масштабдоо жана аналитика (5-6 ай)	BI аналитикасы, агрегаторлордун лоялдуулук программасы аркылуу жеткирүү	KPI отчету: Кайталап сатып алуулардын 15%га өсүшү	≈ 43,9–87,8 (BI, маркетинг)

(авторлор тарабынан иштелип чыккан)

Чакан жана орто бизнести санариптештирүүнүн натыйжалары бизнестин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү үчүн негиз түзүп, негизги процесстерди (бухгалтердик эсеп, каржы, сатуу, маркетинг) кеңейтет деп күтүлүүдө.

Мындан тышкары, Кыргыз Республикасындагы санариптештирүү бизнес-чөйрөнү оптималдаштыруунун куралы гана эмес, улуттук экономиканы инновациялык өнүктүрүүнүн эң маанилүү кыймылдаткычы болуп саналат.

Колдонулган адабияттардын тизмеси

1. Дүйнөлүк банк. Санариптик экономика отчету. Вашингтон, DC: 2023.
2. OECD Digital Economy Outlook 2023. – Париж: OECD Publishing, 2023.
3. Кыргыз Республикасынын Финансы өнүктүрүү министрлиги. Кыргызстандын санарип экономикасынын абалы жөнүндө отчет. – Бишкек, 2024-ж.
4. Гавриленко Н.Н. Бизнестин санариптик трансформациясы: теория жана практика. -М.: Инфра-М, 2022.
5. Кыргыз Республикасынын Статистика комитетинин расмий сайты – Бишкек, 2024.
6. Кулекова, Ч. Б. Оценка рисков и выявление проблем управления рисками в швейной отрасли легкой промышленности Кыргызской Республики / Ч. Б. Кулекова, Н. Ш. Кулеков, Э. А. Долонова // Вестник Кыргызского государственного университета имени И. Арабаева. – 2021. – № 2. – С. 199-205. – DOI 10.33514/1694-7851-2021-2-199-205. – EDN YDWWTs.
7. Кулекова, Ч. Б. Кыргыз Республикасындагы кичи жана орто бизнестердин экологиялык токуктуулуктарын башкарууга негизги аракеттер / Ч. Б. Кулекова, Э. А. Долонова, А. Т. Турумбекова // И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Жарчысы. – 2024. – No. 4-2. – P. 700-706. – DOI 10.33514/1694-7851-2024-4/2-700-706. – EDN VMMUSR.
8. Кулекова, Ч. Б. Классификация финансовых рисков в целях осуществления эффективного управления ими субъектами малого и среднего бизнеса / Ч. Б. Кулекова, Р. Р. Бекбоева // Наука и технологии в современном обществе : материалы IV Международной научно-практической конференции, Уфа, 29–30 марта 2017 года. – Уфа: Автономная некоммерческая организация "Исследовательский центр информационно-правовых технологий", 2017. – С. 180-183. – EDN ZAQJKT.

Рецензент: экономика илимдеринин кандидаты, доцент Бердибаева К.Т.